

PAPER DETAILS

TITLE: BALIKESİR YÖRÜK AGIZLARINDA KULLANILAN SIMDİKİ ZAMAN BİÇİMLERİ

AUTHORS: Hüseyin Kahraman MUTLU

PAGES: 71-83

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/378433>

BALIKESİR YÖRÜK AĞIZLARINDA KULLANILAN ŞİMDİKİ ZAMAN BİÇİMLERİ

Hüseyin Kahraman MUTLU*

Özet

Balikesir Yörükleri günümüzde tamamıyla yerleşik hayat düzenine geçmişlerdir. Kendilerini tarif etme noktasında Oğuzluktan gelen boy adlarını unutan bu Yörük toplulukları, Karakeçili, Kızılkeçili, Ahmetli, Kılaz, Kubaş, Hardal, Yüncü ve Yayı Bedir gibi oymak adlarını kullanmaktadırlar. Balikesir Yörük ağızlarının gramer yönünden en belirgin özelliği, söz konusu ağızlarda kullanılan farklı şimdiki zaman biçimleridir. Temelde “yori-, Fiil + Ip yat- ve Fiil + Ip bar-” şekillerinden ortaya çıkan bu şimdiki zaman biçimlerinde, bazı ses olayları neticesinde değişimler de meydana gelmiştir.

Balikesir ili sınırları içerisinde Türkmenler, Manavlar, ve Çepnilerle birlikte dördüncü ana ağız grubunu meydana getiren Yörüklerin, dil özellikleri bakımından Manav ağızlarına daha yakın oldukları görülür.

Anahtar kelimeler: Balikesir, Yörükler, Anadolu ağızları, şimdiki zaman ekleri.

“Present Continuous Tense Forms used in Balikesir Yoruk Accents”

Abstract

Today, Balikesir Yörük clans have a settled order of life. These clans have forgotten to describe themselves with their Oguz clan names and started to call themselves with tribe names such as “Karakeçili, Kızılkeçili, Ahmetli, Kılaz, Kubaş, Hardal, Yüncü and Yaycı Bedir”. The most significant feature of Balikesir Yörük accents are different forms used in the Present Continuous Tense. Basically these forms sprang up from “yori-, Verb + Ip + yat- and Verb + Ip + var-” and these forms went through changes among themselves.

Yoruks, which consist the fourth group of accent in the borders of Balikesir with Türkmens, Manavs and Cephis, are close to Manavs in terms of accent.

Key words: Balikesir, Yoruks, Anatolia local dialects, present continuous forms.

* Yrd. Doç. Dr. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü Öğretim Üyesi.

1. Giriş

Yörük kelimesi, Anadolu’da konargöçer olarak yaşayan topluluklar için kullanılır. Bu kelime Türkay’a (2001:691) göre, “İyi ve çabuk yürüyen, göçebe, Anadolunun çadırda oturan Türkmenleri; bir yerde yerleşmeyen göçebe halk” olarak tanımlanır. Eröz (1991: 20) ise Yörük kelimesini, “Yörü- fiilinden yapılma, Anadoluya gelip yurt tutan göçebe Oğuz boyları” şeklinde tarif eder.

Balıkesir İli ağızları Yörük, Türkmen, Manav ve Çepni olmak üzere dört ana ağız grubuna ayrılır. Yörük ağızlarının diğer ana ağız gruplarına göre belirgin özelliği içerisindeki farklı gramer şekillerinin çok olmasıdır. Bölgedeki Yörük aşireti sayısının çok olması bu farklılıkları çoğaltan bir unsurdur.

Bu yazıda Balıkesir Yörükleri hakkında genel bilgi verildikten sonra şimdiki zaman çekimlerinde kullanılan farklı biçimler tanıtılmaya çalışılacaktır. Makalemizdeki örnekler hazırlamış olduğumuz “Balıkesir İli Ağızları, İnceleme-Metinler-Sözlük” adlı doktora tezimizden alınmıştır.

2. Balıkesir Yörükleri Hakkında

Osmanlı devletinin kurulmasından sonra Rumeli, Balkanlar ve Orta Avrupa istikametinde seyreden Türk fetih hareketleri, ele geçirilen topraklara Türk nüfusu yerleştirme ihtiyacını doğurur. İlk dönemlerde Bizans sınırlarına yerleştirilen bu Türk topluluklarından bir kısmı zamanla Rumeli’ye aktarılırken bir kısmı da mevcut yerleşik düzene bağlı olarak askerî veya iktisadî yapı içerisinde yer almıştır.

16. asır tahrir defterlerine göre Bursa civarındaki konargöçer nüfusu fazla değildir. Bu dönemde Söğüt’te bulunan 56 hanelik bir “Karakeçili” aşiretinden söz edilir. “Söğütlü” ya da “Karakeçili” olarak da bilinen bu aşiretin görüldüğü yerler Bursa, Balıkesir, Ezine, Edremit, Burhaniye ve Balya’dır. Bu dönemde Bursa’dan daha batıda bulunan Biga Sancağı’nda da aynı durum söz konusudur (Emecen 2000: 116).

17. asır sicil kayıtlarında Balıkesir’e Bursa, Kütahya ve Manisa çevrelerinden Yörük gruplarının geldiği belirtilmektedir. 18. asırda ise İç Anadolu ve Doğu Anadolu’dan Bozulus, Danişmendli, Yeni İl, Dulkadirli Türkmenleri ve Çepnilerin de bu bölgeye yerleştikleri belirtilir (Emecen 2000: 117).

Balıkesirdeki konargöçer aşiretler 1858-1864 yıllarından itibaren yerleşik düzene geçirilmeye başlanmış ve bölgede sayısı 40’a yakın köy kurulmuştur. Bu köylere yerleştirilen aşiretlerinden en tanınmış olanları Akçakoyunlu, Burhanlı, Caferli, Çepni, Hardal, Karakeçili, Kılaz, Kubaş¹, Söğütlü ve Yayıcı Bedir² aşiretleridir (Orhonlu 118).

1 Balıkesir yöresinde nüfusu fazla olan Yörük aşiretlerindendir. Bozulus’a tabi olan Kubaş Yörükleri, 1691 yılında Rakka’ya gönderilmişse de oradan geri dönmüşlerdir. “Kirli” ve “Nacakçı” adıyla iki cemaatleri daha mevcuttur (Ayhan 1999: 100).

2 Dulkadirli Türkmen grupları içinde bulunan Yayıcı Yörükleri 1691 yılında Adana Ovasına yerleştirilmişlerdir. Sıtma salgınından dolayı Anadolu’nun muhtelif yerlerine dağılan Yayıcılar’dan bir kısmı da Balıkesir civarlarına gelmişlerdir. Balıkesir ve yöresindeki Yayıcı Bedir yerleşim yerleri şunlardır:

Sındırgı	: Karakaya, Eğridere, Alakır, Çakılı, Eşmedere Köyleri.
Bigadiç	: Yağcıbedir, Kayalıdere, İlyaslar, Çağış, Çömlekçi Köyleri.
Kepsut	: Ahmetölen, Bağtepe, Karaağaç, Dedekası, Tilkicik, Sarıçayır, Ovacık, Dombaydere, Danahisar, Sarıfakıllar Köyleri.
Bergama	: İslamlar, Kızılcukur, Demirciler, Mazılı, Kiroba, Kocaoba, Yenice, Samanlı, Çağlan, Çakırlar, Yanıgüzel Köyleri.

Derlemelerimiz sırasında Balıkesir’de tespit edebildiğimiz Yörük aşiretleri, *Karakeçili, Kılaz, Kubaş, Yayı Bedir, Şehitli, Ahmetli, Hardal, Nacaklı, ve Yüncü* aşiretleridir.

Anadoluda bulunan Yörük aşiretleri isimlerini -Ankara, Afyon, Kütahya, Bolu ve Söğüt Yörükleri gibi - bazen yaşadıkları yer adlarından; bazen de -Yüncü³, Darıcı, Ellici ve Yayı Yörükleri gibi- ekonomik uğraşlarından almışlardır (Orhonlu 1987: 18).

Bunlardan Balıkesirdeki “Yayı Bedir” Yörük aşireti, ok ve yay işçiliğiyle uğraşmasından dolayı bu isimle adlandırılmıştır.

3. Balıkesir Yörük Ağızlarındaki Şimdiki Zaman Biçimleri

3.1. - yoru / - yuru / - yörü / - yru Biçimleri

Diğer Batı ve Orta Anadolu ağzlarında da görülen bu şekil⁴, yorı- yardımcı fiilinin, yor-ır kullanımındaki -r geniş zaman ekinin düşmesiyle meydana gelmiştir. Bu şekil, Türkiye Türkçesi yazı dilinde kullanılan -yor ekinin bir önceki safhasıdır (Ercilasun 2007: 376; Karahan 1996: 140).

-yoru, -yuru, -yörü, -yru biçimleri Balıkesir’deki Yörük aşiretlerinden “Kılazlar” arasında daha fazla kullanılmaktadır. Kılazlardan başka Karakeçili Yörüklerinde de bu biçimler görülür.

-yuru şekli, -yoru ekindeki o ünlüsünün daralmasıyla meydana gelmiştir. -yörü biçimi ise genellikle ince sıralı fiil tabanlarında görülür. Kullanım alanı diğer biçimlere göre daha sınırlı olan bu şeklin yalnız teklik birinci kişi çekimine rastlanmıştır.

Nadir olarak tespit edilen diğer bir örnek de -yru biçimidir. Bu şeklin de sadece üçüncü teklik kişi çekimine rastlanmıştır. -yoru, -yuru, -yörü şekillerinin kişilere göre tespit edilebilen çekimleri şunlardır:

Teklik Birinci Kişi

Kişi eki olarak -n eki kullanılmaktadır.

-(I⁴)yurun: Olumsuz çekimdeki uzun ünlü fiil gövdesi sonundaki ünlü ile şimdiki zaman ekinin bağlantı ünlüsünün kaynaşmasından meydana gelmiştir.

biliyorum “biliyorum” (IV.27.30), deyorun “diyorum” (IV.20.18), görüyorsunuz “görüyorum” (IV.25.86). bilmeyorum “bilmiyorum” (IV.12.1)

Bunlardan Kepsut’a bağlı Danahisar ile Sarıfakıhlr Köylerinde Yayı Bedirlerden farklı unsurlar da yaşamaktadır (Ayhan 1999: 97).

3 Yüncü Yörükleri 1862-1864 yıllarında Ahmet Vefik Paşa tarafından İvrindi’de Akgök ve Karagedik Köyleri ile Sa-vaştepe ve Kepsut ilçeleri civarlarına iskan edilmişlerdir. Turgutlu Yörükleri de denilen Yüncülerin eski yurtları Eski İl (Konya)’dır. 1600’li yılların başından itibaren Balıkesir’de görülmeye başlayan Yüncü Yörükleri, Mamalu Türkmenlerine tabi idi (Ayhan 1999: 101).

4 -yoru şimdiki zaman eki, diğer Anadolu ağzlarından Adana, Bolvadin (Afyon), Antalya (Merkez), Akseki, Serik, Manavgat, Kaş (Antalya), Bozdoğan (Aydın), Söğüt (Bilecik), Burdur, Bursa, Tavas, Acıpayam (Denizli), Eskişehir, Şarkıkaraağaç, Yalvaç, Gelendost (Isparta), İçel, İzmir, Konya, Kütahya, Alaşehir, Kula, Gördes (Manisa) ve Muğla ağzlarında da görülmektedir (Karahan 1996: 141).

-(I⁴)yurun: biliyurun “biliyorum” (IV.20.58), duruyurun “duruyorum” (IV.22.59), ediyurun “ediyorum” (IV.22.59)

-(I⁴)yörün: Bu örneklerde şimdiki zaman ekinin dil uyumuna girdiği görülmektedir. deyörün “diyorum” (IV.24.98), isdēyörün “istiyorum” (IV.24.97)

Teklik İkinci Kişi

İyelik ve zamir kökenli kişi ekleri birlikte kullanılır. Zamir kökenli kişi ekinin sonunda görülen nazallaşmalar, iyelik ekinden ekinden bulaşma yoluyla meydana gelmiş olmalıdır.

-(I⁴)yoruñ: alıyoruñ “alıyorsun” (IV.12.53), biniyoruñ “biniyorsun” (IV.12.153), çıkarıyoruñ “çıkarıyorsun” (IV.12.41).

-(I⁴)yuruñ: yapıyuruñ “yapıyorsun” (IV.20.77)

-(I⁴)yorusuñ: dönüyorusuñ “dönüyorsun” (IV.12.39), oturuyorusuñ “oturuyorsun” (IV.12.12).

-(I⁴)yurusuñ: çuvallāyurusuñ “çuvallıyorsun” (IV.14.23), çekiyurusuñ “çekiyorsun” (IV.14.29), gāliyurusuñ “kalıyorsun” (IV.14.43), yīyurusuñ “yığıyorsun” (IV.14.22).

Teklik Üçüncü Kişi

-(I⁴)yoru: biniyori “biniyor” (IV.12.87), deyori “diyor” (IV.20.18), dönüyori “dönüyor” (IV.12.12), yetmēyori “yetmiyor” (IV.23.93), yörümēyori “yürümüyor” (IV.23.9)

-(I⁴)yuru: bayramlaşıyuri “bayramlaşıyor” (IV.14.74), yapılyuri “yapılıyor” (IV.14.47), diyuri “diyor” (IV.14.50)

-(I⁴)yru: oluyru “oluyor” (IV.14.47), toplayru “topluyor” (IV.14.21), baçılmayru “bakılmıyor” (IV.14.36), demeyru “demiyor” (IV.25.34)

Çokluk Birinci Kişi

Kişi eki olarak -z ve -s ekleri kullanılır.

-(I⁴)yorus, -(I⁴)yorus: deyorus “diyoruz” (IV.23.4), yatıyorus “yatıyoruz” (IV.25.39), duruyorus “duruyoruz” (IV.12.1)

-(I⁴)yurus / -(I⁴)yurus / - (I⁴)yuruḲ: Kişi eki olarak -z ve -s ekleriyle birlikte -K eki de kullanılır. Olumsuz bazı çekimlerde ünlü kaynaşmasına dayalı olarak ünlü uzunluklarının olduğu görülür.

gidiyurus “gidiyoruz” (IV.14.38), eTmēyurus “etmiyoruz” (IV.24.47), sürüyuruḲ “sürüyoruz” (IV.12.3).

Çokluk Üçüncü Kişi

-(I⁴)yorulā: Şahıs eki olarak -lā eki kullanılır. Ek sonundaki r ünsüzünün erimesi, yandaki ünlünün uzamasına sebep olmuştur.

atıyorulā “atıyorlar” (IV.12.11), çekiyorulā “çekiyorlar” (IV.12.25)

-(I⁴)yurulā: dikildiyyurulā “dikeldiyorlar” (IV.14.48)

3. 2. -yor / -yur Biçimleri

Bu şekillerden -yor eki Türkiye Türkçesi yazı dilinde kullanılan şimdiki zaman ekiyle aynıdır. -yur biçimi, y’nin daraltıcı etkisiyle ortaya çıkmıştır. Tespit edilebilen örneklerle göre bu şimdiki zaman çekimi şu şekillerde yapılmaktadır:

-(I⁴)yorsuñ: Bu çekimde zamir kökenli şahıs ekleri kullanılmıştır. biliyorsuñ “biliyorsun” (IV.22.168)

-(I⁴)yor: Ünlü kaynaşmasına bağlı uzun ünlüler meydana gelmiştir.

govalāyor “kovalıyor” (IV.25.90), oynāyor “oynuyor” (IV.12.100). bulmāyor “bulmuyor” (IV.25.4), durmāyor “durmuyor” (IV.23.5), durmeyer “durmuyor” (IV.27.93).

-(I⁴)yur: gönuyur “konuyor” (IV.14.6), durmāyur “durmuyor” (IV.23.9)

-(I⁴)yorlā: Olumsuzluk yapma ekinin şimdiki zaman ünlüsüyle kaynaşmasından ortaya çıkan ünlü uzaması burada da görülmektedir.

annamāyorlā “anlamıyorlar” (IV.23.96), ekmēyorlar “ekmiyorlar” (IV.9.12) deyorlā “diyorlar” (IV.22.166), isdeyorlā “istiyorlar” (IV.22.120),

-(I⁴)yurlar / -(I⁴)yurlā: ediyurlar “ediyorlar” (IV.17.7), baçıyurlā “bakıyorlar” (IV.22.61).

3. 3. -yo / -yu / -yı / -yü / -y Biçimleri

Türkiye Türkçesi ağızlarının birçoğunda ve günlük konuşma dilinde de rastladığımız -yo şimdiki zaman eki, -yor ekinin sonundaki r ünsüzünün düşmesiyle meydana gelmiştir. Diğer ekler -yo ekinden türeyen biçimlerdir. Konuyla ilgili şimdiki zaman çekimleri şunlardır:

Teklik Birinci Kişi

-(I⁴)yon-(uḲ) / -(I⁴)yom : Teklik birinci kişi çekiminde fiili kuvvetlendirmek amacıyla bazen +uḲ ekinin⁵ kullanıldığı görülür. Bu çekimde kişi eki olarak -n ve -m ekleri kullanılmıştır.

bıraçıyon-uḲ “bırakıyorum” (IV.27.25), deyon-uḲ “diyorum” (IV.27.27); alıyon

5 Edremit ilçesine bağlı Beyoba köyünde tespit edilen bu ek, Eski Türkçe dönemindeki oḡ / öḡ kuvvetlendirme edatının ekleşmesiyle meydana gelmiş olmalıdır.

“alıyorum” (IV.27.26), örüyön “örüyorum” (IV.22.131), alıyom “alıyorum” (IV.27.6)

-(I⁴)yun : geziyun “geziyorum” (IV.7.106), güdüyun “güdüyorum” (IV.26.32),
çorğmuyun “korkmuyorum” (IV.6.10)

-(I⁴)yın / -(I⁴)yım: Yalnız düz ünlülü fiil tabanlarına gelen bu ekler, -n ve -m kişi ekleriyle çekimlenir.

alamāyın “alamıyorum” (IV.10.33), bilmēyın “bilmiyorum” (IV.13.11), geliyın
“geliyorum” (IV.13.27), yatıyın “yatıyorum” (IV.8.79), geliyım “geliyorum” (IV.13.1)

Teklik İkinci Kişi

İyelik ve zamir kökenli kişi ekleri birlikte kullanılır.

-(I⁴)yoñ: biliyoñ “biliyorsun” (IV.9.25), geziyoñ “geziyorsun” (IV.9.129),
beslēyoñ “besliyorsun” (IV.9.129)

-(I⁴)yuñ / -(I⁴)yusuñ / -(I⁴)yusun : Zamir kökenli kişi ekinin sonunda görülen
nazallaşmalar, iyelik ekinden ekinden bulaşma yoluyla meydana gelmiş olmalıdır.

baçıyuñ “bakıyorsun” (IV.26.34), biliyuñ “biliyorsun” (IV.19.29), bālāyusuñ
“bağlıyorsun” (IV.14.36), deliyusun “deliyorsun” (IV.18.30)

-(I⁴)yıñ, -(I⁴)yısıñ: Düz ünlüyle başlayan fiil tabanlarında görülmektedir.

annāyıñ “anlıyorsun” (IV.10.47), yıçāyıñ “yıkıyorsun” (IV.10.74), omuzlāyısıñ
“omuzluyorsun” (IV.18.23).

-(U)ysUn: Zamir kökenli kişi ekleriyle çekimlenen bu şekilde şimdiki zaman eki
y ünsüzüdür.

doçıysun “dokuyorsun” (IV.18.28), alüysündür “alıyorsundur” (IV.7.16),
ğarıysün “karıyorsun” (IV.7.3)

Teklik Üçüncü Kişi

Olumsuz çekimlerde ünlü kaynaşmasına bağlı olarak ortaya çıkan uzun ünlüler
fazlaca görülür.

-(I⁴)yo: oynēyo “oynuyor” (IV.8.58). aranmāyo “aranmıyor” (IV.18.43), gelmēyo
“gelmiyor” (IV.8.56).

-(I⁴)yu: ödēyu “ödüyor” (IV.18.18), yıçāyu “yıkıyor” (IV.18.5). kesilmēyu
“kesilmiyor” (IV.17.146), çıçıyu “çıkıyor” (IV.10.2), düşüyu “düşüyor” (IV.4.3),
esiyu “esiyor” (IV.1.46)

-(I)yi: geliyi “geliyor” (IV.8.4), ekiliyi “ekiliyor” (IV.14.4), olmyı “olmuyor”
(IV.8.23), çıkmāyi “çıkıyor” (IV.10.3), dikmēyi “dikmiyor” (IV.12.32)

Çokluk Birinci Kişi

-(I⁴)yus: Kişi eki olarak genellikle -s eki kullanılmaktadır.

çiziyus “çiziyoruz” (IV.17.72), yapıyus “yapıyoruz” (IV.1.21), hazırlāyus “hazırlıyoruz” (IV.17.89), temizlēyus “temizliyoruz” (IV.17.81)

-(I⁴)yız / -(I⁴)yıs / -(I⁴)yıç: Düz ünlüyle sona eren fiil tabanlarına gelen bu şekilde kişi eki olarak -s, -z ve -k ekleri karışık olarak kullanılır.

ğatıyız “katıyoruz” (IV.13.9), yapıyız “yapıyoruz” (IV.10.26), yatıyıs “yatıyoruz” (IV.8.68), bişiriyıç “pişiriyoruz” (IV.13.10)

-(I⁴)yūs, -(I⁴)yūk: -k ve -s kişi ekleri kullanılmaktadır. yapıyūs “yapıyoruz” (IV.4.34), sürüyūk “sürüyoruz” (IV.3.4)

Çokluk İkinci Kişi

-(I⁴)yuñuz: biliyuñuz “biliyorsunuz” (IV.2.23), yapıyuñuz “yapıyorsunuz” (IV.26.21)

Çokluk Üçüncü Kişi

-(I⁴)yular: indiriyular “indiriyorlar” (IV.17.133), yapıyular “yapıyorlar” (IV.17.133)

-(I⁴)yulā: Çokluk ekinin sonundaki -r ünsüzünün erimesi, a ünlüsünü uzatmıştır.

biliyulā “biliyorlar” (IV.6.36), dolduruyulā “dolduruyorlar” (IV.5.28), alamıyulā “alamıyorlar” (IV.4.2)

-(I)yIIAr: Düz ünlülü fiil tabanlarında görülen bu şeklin olumsuz çekimlerinde ünlü uzunlukları görülür.

oyñeyiler “oynuyorlar” (IV.8.58), yadırgıyılar yadırgıyorlar” (IV.8.48), yaPmēyiler “yapmıyorlar” (IV.8.59), getimēyiler “getirmiyorlar” (IV.10.41).

-(I⁴)ylĀ: Şimdiki zaman eki olarak y ünsüzü kullanılır. dutuyulā “tutuyorlar” (IV.1.14), düylē “diyorlar” (IV.3.37), gidiylā “gidiyorlar” (IV.13.31), yapıylā “yapıyorlar” (IV.5.28), yapıylā “yapıyorlar” (IV.4.29)

3. 4. -ōru / -ūru / -ūrū Biçimleri

Balıkesir’de sadece Yörük ağızlarında görülür. -yuru, -yuru, -yörü ve -yörü biçimlerinin kendilerinden önceki bağlantı ünlüleriyle birlikte kaynaşması, bu biçimleri ortaya çıkarmış olmalıdır (geleyoru > gelōru, gelmeyoru > gelmōru).

Bu konuda tespit edilebilen örnekler şunlardır:

-ōrun-(u): Teklik birinci kişi olumsuz çekiminde bazen kişi ekinden sonra -u pekiştirme eki kullanılmaktadır.

bilmōrun-u “bilmiyorum ki” (IV.12.123), alḏladōrun “anlatıyorum” (IV.24.11), bilmōrun “bilmiyorum” (IV.12.126).

-ūrun: sıçūrun “sıkıyorum” (IV.24.40), bilmūrun “bilmiyorum” (IV.12.141)

-**ürün**: bilêrûn “biliyorum” (IV.24.33).

-**oru**: sorôru “soruyor” (IV.24.10), yapôru “yapıyor” (IV.24.12), olmôr “olmuyor” (IV.12.36)

-**uru**: tutûru “tutuyor” (IV.24.15), sıçılmûru “sıkılmıyor” (IV.16.45)

-**ürü**: edêrû “ediyor” (IV.24.45), işlêrû “işliyor” (IV.16.45), getürêrû “getiriyor” (IV.16.8)

3. 5. -ö / -^a / - ü Biçimleri

Bu şimdiki zaman şekillerinin tamamı Balıkesir’deki Yörük ağızlarıyla beraber bazı Manav ağızlarında görülmektedir. Bunlardan -^a şekline Yörük ve Manav⁶ ağızları yanısıra Çepni ağızında da yaygın olarak rastlanır. -ö, -ü, -^a şimdiki zaman şekillerinin tespit edilen örneklerdeki çekimleri kişilere göre şu şekildedir:

Teklik Birinci Kişi

-**^an** : Zamir kökenli kişi ekleriyle çekimlenen bu şekilde -y ünsüzünün daraltıcı tesiri olmalıdır.

d^an “diyorum” (IV.1.5), gel^an “geliyorum” (IV.13.26), hatırl^an “hatırlıyorum” (IV.26.2).

-**üm**: Genellikle yuvarlak ünlülü fiil tabanlarına gelen bu ekle ilgili bazı örneklerde m dudak ünsüzünün yuvarlaklaştırıcı tesiri de olmalıdır.

durâm “duruyorum” (IV.3.53), görâm “görüyorum” (IV.3.105), yamâm “yamıyorum” (IV.3.121)

-**ün**: -üm şekliyle aynı biçimde ortaya çıkmış olmalıdır. Kişi olarak -n eki kullanılmıştır.

atæn “atıyorum” (IV.7.4), dæn “diyorum” (IV.16.102), isdæn “istiyorum” (IV.3.84), bilmæn “bilmiyorum” (IV.2.26)

Teklik İkinci Kişi

-**ön, -ôn**: Kişi eki olarak genellikle nazal n’nin kullanılmasıyla birlikte bazen nazallığın kaybolduğu görülür.

oturōl “oturuyorsun” (IV.16.64). duymōn “duymuyorsun” (IV.16.120)

-**^an**: bil^al “biliyorsun” (IV.10.64)

-**ün**: everêl “everiyorsun” (IV.3.109), gezêl “geziyorsun” (IV.1.78), bilmêl “bilmiyorsun” (IV.16.113)

6 Manav, Konargöçer olmayan yerleşik ve yerli Türk unsurlar veya Yerleşik düzene geçişi çok eskilere dayanan, hareketli nüfusa karşın devamlı yerleşik düzende yaşayan Türk halkı anlamlarına gelmektedir. Tarihî kaynaklarda “Marsavlar”, “Manavlı veya Manavlı”, “Manavlar Perakendesi” adlarıyla kaydedilen bu topluluğun Yörükân Taiifesine bağlı olduğu belirtilir (Türkay 2001: 491). Bu kelime, “Taze yemiş satan esnaf”ve “Balkan göçmenlerince, Osmanlı döneminde İstanbul saraylarının sebze, meyve, et, süt ve yoğurt gibi ihtiyaçlarını karşılayan yerleşik yöre insanı” olarak da tanımlanmaktadır (Aktaş 2002: 1). Manav, Balıkesir ve yöresinde 16. asra kadar yerleşik düzene geçmiş olan Türkler için kullanılır.

Teklük Üçüncü Kişi

- ō:**⁷ varō “varıyor” (IV.15.11), tanımō “tanımıyor” (IV.16.63)
 -**a:** bār^a “bağırıyor” (IV.10.82), dik^a “dikiyor” (IV.11.34), ed^a “ediyor” (IV.7.11),
 durdur^a “durdurmuyor” (IV.7.1)
 -**ū** / -**ū:** bişæ “pişiyor” (IV.1.61), çalışæ “çalışıyor” (IV.3.78), çekilæ “çekiliyor”
 (IV.10.27), ol^{mæ} “olmuyor” (IV.5.92), vermæ “vermiyor” (IV.10.6), dutmū
 “tutmuyor” (IV.16.1)

Çokluk Birinci Kişi

- ōz** : bilmōz “bilmiyoruz” (IV.12.126)
 -**a:s**, - **a:z**: al^as “alıyoruz”(IV.5.13), dik^as “dikiyoruz” (IV.11.32), ğal^az “kalıyoruz”
 (IV.11.21)
 -**ūs**, -**ūz**: alæs “alıyoruz” (IV.3.75), biçæs “biçiyoruz” (IV.3.6), bilæs “biliyoruz”
 (IV.16.37), ay^{læz} “ayıklıyoruz” (IV.3.16), bilmæs “bilmiyoruz” (IV.16.36),
 ğaynatmæs “kaynatmıyoruz” (IV.3.101).

Çokluk İkinci Kişi

Örneğini nadir olarak tespit edebildiğimiz bir şimdiki zaman çekimidir.

- **a:sis** : yap^asis “yapıyorsunuz” (IV.7.4)

Çokluk Üçüncü Kişi

- ōlā**: açōlā “açıyorlar” (IV.16.7), baçōlā “bakıyorlar”(IV.16.5)
 -**aIā**, -**aIar**: ed^alē “ediyorlar” (IV.7.12), gey^aler “giyiyorlar” (IV.8.56), yap^alā
 “yapıyorlar” (IV.1.74), çıkar^alar “çıkarıyorlar” (IV.10.33)
 -**ūIā**: bişirælē “pişiriyorlar” (IV.16.70), dövælē “dövüyorlar” (IV.3.48), dælē
 “diyorlar” (IV.16.6), oynælā “oynuyorlar” (IV.1.56)

3. 6. -I⁴P bā- / -I⁴P bar- / -I⁴P barı-⁸ Biçimleri

Fiil + I⁴P bā- ve Fiil + I⁴P bar- şimdiki zaman biçimlerindeki *bar-* yardımcı fiilinin Eski Türkçe dönemindeki “bar-“ fiilinden geldiği düşünülmektedir.⁹

-I⁴P bā- yapısının -I⁴P bar-ır >-I⁴P bar-ı>-I⁴P bā- şeklinde geliştiği ve ek sonundaki r ünsüzünün kaybolmasıyla uzun a ünlüsünün oluştuğu düşünülmektedir. Aynı biçim Muğla ili ağızlarında da görülmektedir (Akar 2004: 57).

7 Şimdiki zamanın bu şeklinin Balıkesir’deki Yörük ağızları yanında özellikle Dursunbey, Bigadiç ve Kepsut ilçelerindeki Manav ağızlarında da yaygın olarak kullanılması ilgi çekicidir.

8 Havran ilçesine bağlı Karaoğlanlar Köyünden soruşturma yoluyla tespit ettiğimiz -I⁴P bar- biçiminin çekimi şu şekildedir:

Teklük 1. Kişi:	geliP barın	Çokluk 1. Kişi:	geliP barız
Teklük 2. Kişi:	geliP barısıD	Çokluk 2. Kişi:	geliP barısız /sıDız
Teklük 3. Kişi:	geliP barı	Çokluk 3. Kişi:	geliP barılar

9 Bugün bu şeklin yerini -Ip dur- yapısı almıştır. *Okuyupduruyor; gelipduruyoruz.*

Balıkesir Yörük ağzlarında kullanım alanı daha yaygın olanı “ Fiil + I⁴P bā-” biçimidir. Bu yapının en belirgin özelliği şu anda yani olayın konuşulduğu anda gerçekleşmekte olan fiilleri anlatıyor olmasıdır.¹⁰

-I⁴P bar- şeklinin ise Yörük ağzlarında yalnız çokluk birinci kişi çekimi tespit edilebilmiştir. biçip barız “biçiyoruz, biçmekteyiz” (IV.15.17), beceremēP barıs “beceremiyoruz” (IV.22.167)

Şimdiki zaman şeklinin çekimleri göre şöyle yapılmaktadır:

Teklik Birinci Kişi

-I⁴P bān¹¹: isdēP bān “istiyorum, istemekteyim” (IV.22.147), satıP bān “satıyorum, satmaktayım” (IV.21.76)

-I⁴P bām : diyiP bām “diyorum, demekteyim” (IV.21.62)

Teklik İkinci Kişi

-(I⁴)P bāñ: getiriP bāñ “getirmektesin” (IV.21.69), soruP bāñ “sormaktasın” (IV.22.84), yapıP bāñ “yapmaktasın” (IV.21.76)

-(I⁴)P bāsñ: acıyP bāsñ “acıymaktasın, acıyıp duruyorsun” (IV.21.56), geliP bāsñ “gelmektesin” (IV.21.54), isdeP bāsñ “istemektesin” (IV.15.35)

Teklik Üçüncü Kişi

-(I⁴)P pā: barıP pā “varmakta” (IV.15.13), gōnuP pā “konuyor, konmakta” (IV.15.7), oluP pā “olmakta, oluyor” (IV.15.12)

-(I⁴)P bā: çıçP bā “çıkıyor” (IV.22.148), geliP bā “geliyor” (IV.21.85), gidiP bā “gidiyor” (IV.21.43)

Çokluk Birinci Kişi

-(I⁴)P bāz¹²: gidiP bāz “gidiyoruz, gitmekteyiz” (IV.31.63), işlemēP pāz “işlemiyoruz” (IV.15.2)

Çokluk Üçüncü Kişi

-(I⁴)P bālā, -(I⁴)P bāla: alıP bālā “almaktalar, alıyorlar” (IV.22.115), gōyvuruP bāla “koyuvermekte” (IV.21.64)

10 Edremit’e bağlı Beyoba Köyündeki derlememiz sırasında bu ekle ilgili olarak anlatılan bir hadiseye göre; köy ilkokulunu teftişe gelen ilköğretim müfettişi öğrencilerden *Postacı* şarkısını söylemelerini ister. Öğrenciler de bu çocuk şarkısını:

“ Bak postacı gelip pā, selam verip pā

Herkes ona bakıp pā, merak edip pā” biçiminde söyler ve halk arasında bu şekilde yayılır.

11 Aynı biçim Denizli / Tavas İlçe ağzında da görülmektedir . *satılıP bān* “satıyorum” (Korkmaz 1994: 65)

12 Tavas ağzında *ālaşıP-bāz* “ağlaşıyoruz” biçimi mevcuttur (Korkmaz 1994: 65)

-(I⁴)P bālar: basıP bālarımış “basmaktalarmış, basıyorlarmış” (IV.21.81), biçiP bālar “biçiyorlar, biçmekteler” (IV.15.17)

3. 7. -I⁴P batı / -I⁴P batır¹³ Biçimleri

“Fiil + I⁴P batı ” ve “Fiil + I⁴P batır” biçimlerinin¹⁴ “ Fiil + I⁴P yat-ır” biçimden ortaya çıktığı ve y’nin p’nin tesiriyle b’ye (y> b) dönüştüğü düşünülmektedir¹⁵ (Caferoğlu 1962: 109; Akar 2004: 57).

Gülensoy, bu yapıların Nogay, Kırım ve Türkmen Türkçelerinin etkisinden kaynaklandığını belirtir (Gülensoy 1985: 291).

Balıkesir Yörük ağzındaki bu yapı yine konuşmanın yapıldığı anda gerçekleşen eylemlerde kullanılır. Şimdiki zaman şekliyle ilgili örnekler şunlardır:

Teklik Birinci Kişi

-I⁴P batır-ın: satıP batırın “satıyorum, satmaktayım” (IV.24.40), deyviriP batırın “demekteyim” (IV.24.103), tasalanıP batırın “tasalanıyorum” (IV.24.49)

Teklik Üçüncü Kişi

-(I⁴)P batır: baçıP batır “bakmakta, bakıyor”(IV.24.96), dēP batır “demekte” (IV.24.15)

-(I⁴)P batı: dutuvēriP batı “tutuvermekte” (IV.24.39), sōP batı “sormakta” (IV.24.16), soruP batı “sormakta” (IV.16.92). beceremēP batı “ beceremiyor” (IV.24.100).

Çokluk Üçüncü Kişi

-(I⁴)P batır-lā: götürüP batırlā “götürüyorlar” (IV.24.104)

Balıkesir Yörük ağzında tüm bu şimdiki zaman biçimlerinden başka bir de “-I⁴P

13 -Ip batı ve -Ip batır biçimlerinin diğer Anadolu ağızlarından Muğla, Aydın, Milas, Gördes-Kıranköy ağızlarındaki kullanımıyla ilgili örnekler şunlardır:

yiyi batı “yiyor” (Aydın), *akı batı* “akıyor” (Muğla), *diyi batırsın* “diyorsun” (Milas), *çağırı batılā* “çağırıyorlar” (Milas), *yeke patırız* “yıkıyoruz” (Muğla), *yazı vatıdıı* “yazıyordun” (Aydın), *yakap batırkana* “yıkıyorken” (Gördes-Kıranköy), *gelip batır* “geliyor” (Gördes-Kıranköy), *gelip batırı* “geliyor” (Muğla), *yazıp batı* “yazıyor” (Teke Sancar), *çöşüp batır* “çözüyor” (Teke / Sancar). (Ilker 1999: 81).

14 Bu eklerle ilgili olarak *Türkiye Türkçesi Ağızlarında Fiil Çekimi* adlı çalışmada, *biz üşüyü batırız* “biz üşümeekteyiz”, (Muğ., Muğ. A, II 1); *ne gelipşbatın* “niye geliyorsun?”, (Nev. Derinkuyu, Doğala K., Nev. YA, 139 / XIV / 25); *ne yatıp-batın* “niye yatıyorsun?”, (Nev. Derinkuyu, Doğala K., Nev. YA, 139 / XIV / 26) örnekleri verilmektedir (Ay 2009: 809).

15 Bu biçimin, “-Ip batır” biçiminde baskın ünsüzün -b olmasından dolayı “batır-” fiilinden geliştiği belirtilmektedir (Ilker 1999: 81).

dur-” biçimiyle teşkil edilen şimdiki zaman biçimleri vardır. Bu konudaki örnekler;

dönüPduru “dönüpduruyor” (IV.12.12), ālāpdürü “ağlayıpduruyor” (IV.16.123) biçimindedir.

4. Sonuç

4.1. Yazımızın başında da belirttiğimiz gibi Balıkesir Yörük ağızlarındaki en belirgin özellik, şimdiki zaman ifadelerinde görülen farklı yapılarıdır.

4.2. Esasen *yoru-*, *Fiil + Ip yat-* ve *Fiil + Ip bar-* ” şekillerinden ortaya çıkan bu şimdiki zaman biçimlerinde, bazı ses olayları neticesinde değişimler meydana gelmiştir. Bu ses olayları, daha çok y ve r ünsüzlerinin sebep olduğu daralma, incelme, büzülme ve ünsüz kaybolması hadiseleridir.

4.3. Balıkesir Yörük ağızlarıyla ilgili bir başka husus da fiil tabanının ince sıralı veya kalın sıralı olmasına göre ekin değişebilmesidir. Bu durum genellikle dil veya dudak uyumu sırasında görülür.

4.4. Uzun ünlüler ise genellikle ünsüz düşmeleri sonucunda ortaya çıkmaktadır. Fiil tabanı sonundaki ünlüyle şimdiki zaman ekinin bağlantı ünlüsünün kaynaşması, uzun ünlülerin oluşmasına sebep olur. Bu durum ana ağız gruplarından sadece Yörük ağızlarında görülür. (oyñāyo, oynamāyo, isdēyom gibi).

4.5. “I⁴P batı, -I⁴P batır, I⁴P bā- ve -I⁴P bar-” şimdiki zaman biçimleri, “ Fill + Zarf-fiil + Yard. Fiil + (Geniş Zaman Eki) + Kişi Eki” yapısından ortaya çıkmışlardır. Sonradan bu yapı içerisinde meydana gelen ses olayları farklı şekilleri ortaya çıkarmıştır.

4.6. Balıkesir ili sınırları içerisindeki Yörük oymaklarının çok çeşitlilik göstermesi bu farklılıkların ortaya çıkmasındaki temel unsur olmalıdır.

5. Kaynaklar

AKAR, Ali (2004), *Muğla İli Ağızları*, Muğla: Muğla Üniversitesi Yay., Muğla.

AY, Özgür (2009), *Türkiye Türkçesi Ağızlarında Fiil Çekimi*, TDK Yay., Ankara .

AKTAŞ, Ali (2002), “Sakarya’da Yaşayan Manavlar”, *Irmak Kültür ve Sanat Dergisi*, S. 14-15, Sakarya.

AYHAN, Aydın (1999), *Balıkesir ve Çevresinde Yörükler, Çepniler ve Muhacırlar*, Zağnos Vakfı yayınları, Balıkesir.

- CAFEROĞLU, Ahmet (1963), “Muğla Ağzı”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten* (1962), TDK Yay., s. 107-130, Ankara.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican (2007), “Muğla Ağzında Kullanılan Bir Şimdiki Zaman Şekli”, *Makaleler, Dil-Destan-Tarih- Edebiyat*, Yayına Hazırlayan: Doç. Dr. Ekrem Arıkoğlu, s. 376-379, Akçağ Yay., Ankara.
- GÜLENSOY, Tuncer (1985), “Anadolu Ağızlarında Şimdiki Zaman Eki”, *Türk Kültürü Araştırmaları* , XXIII/ 1-2, s. 282-295, Ankara .
- İLKER, Ayşe (1999), “ Manisa-Göredes Ağzında Şimdiki Zaman İşlevli –İp Batır Birleşik Fiili Hakkında”, *I. Balıkesir Kültür Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Yay., s. 79-83, Balıkesir.
- KARAHAN, Leylâ (1996), *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, TDK Yay., Ankara.
- KORKMAZ, Zeynep (1994); *Güney-Batı Anadolu Ağızları – Ses Bilgisi (Fonetik)*, TDK Yay., Ankara
- MUTLU, Hüseyin K. (2008); *Balıkesir İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*, *Doktora Tezi, I, II Cilt*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tez Danışmanı: Prof. Dr. Leylâ Karahan, Ankara.
- ORHONLU, Cengiz (1987); *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskânı*, Eren Yayıncılık ve Kitapçılık, İstanbul.
- ÖZTÜRK, Erol (2001), *Silifke ve Mut`taki Sarıkeçili ve Bahşiş Yörükleri Ağzı*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya.
- TÜRKAY, Cevdet (2001), *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, İşaret Yay., İstanbul.